

แนวทางการพัฒนาชนบท

ไพศาล นิมสุวรรณ

การพัฒนาชนบทเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลติดต่อกันมาเป็นเวลานาน^{๕๕} เนื่องจากประชาชนร้อยละ 82.25 ของประเทศเป็นชาวนชนบทและเป็นกำลังสำคัญของชาติ ความรุ่งเรืองหรือล้าหลังของประเทศจึงขึ้นอยู่กับเขาเหล่านั้นเป็นสำคัญ ทราบโดยประชาชนสามารถที่จะช่วยเหลือตนเองและสนับสนุนการพัฒนาประเทศได้อย่างแท้จริงแล้ว ก็เป็นการหวังได้ยากที่จะเห็นความเจริญก้าวหน้าของประเทศ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงให้ความสำคัญกับงานดังกล่าวเป็นอย่างมากด้วยการจัดสรรงบประมาณจำนวนมหาศาล สนับสนุนโครงการต่าง ๆ ที่มุ่งพัฒนาพื้นที่ชนบทยากจน เพื่อปรับปรุงและยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองให้หลุดพ้นจากสภาพความอดอยากยากจน เจ็บไข้ และไร้การศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่เป็นอุปสรรคของการพัฒนาทั้งปวง

การพัฒนาในปัจจุบันจึงตั้งเป้าหมายไว้ที่ประชาชนชนบทที่มีฐานะยากจนเป็นหลัก แต่ถึงแม้ว่าจะกำหนดเป้าหมายไว้ค่อนข้างแน่นอนชัดเจนก็ตาม การปฏิบัติให้บรรลุผลก็ยังเป็นสิ่งที่ยากยิ่ง ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องดำเนินงานด้วยความฉลาด บริสุทธิ์ใจและเต็มกำลังความสามารถ ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันที่ว่า

“การพัฒนาชนบทเป็นงานที่สำคัญ เป็นงานที่ยาก เป็นงานที่ต้องทำให้ได้ ด้วยความสามารถ ด้วยความฉลาด คือทั้งเฉลียวฉลาด ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ได้

มุ่งหมายหากินด้วยวิธีการใด ๆ ใครอยากหากินขอให้ลาออกจากตำแหน่ง ไปค้าขายดีกว่า เพราะทำผิดไปแล้ว บ้านเมืองล่มจม และเมื่อบ้านเมืองล่มจมแล้ว เราก็คงอยู่ไม่ได้ เท่ากับเสียหายหมดทุกอย่าง . . . .”

ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาชนบทครอบคลุมกิจกรรมกว้างขวาง นอกจากนั้นปัญหาของชนบทยังแตกต่างกันตามสภาพของแต่ละท้องถิ่น จึงจำเป็นที่ผู้รับผิดชอบและผู้เกี่ยวข้องจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสภาพและปัญหาของท้องถิ่นเป็นอย่างดี รวมทั้งหลักการและวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นแต่ละแห่ง และประการสำคัญที่สุดก็คือต้องให้ผลของการพัฒนาที่เพื่อประชาชน และสามารถจัดปัญหาของประชาชนอย่างแท้จริง จึงจะถือว่าการพัฒนานั้นประสบความสำเร็จ

เพื่อให้ง่ายแก่การเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาชนบทอันจะเป็นพื้นฐานในการดำเนินงานต่อไป จึงขอแบ่งเนื้อหาสาระต่อไปนี้ออกเป็น 3 ส่วน คือ แนวคิดและหลักการของการพัฒนาชนบท ยุทธวิธีในการพัฒนาชนบทและข้อควรคำนึงในการพัฒนาชนบท

แนวคิดและหลักการในการพัฒนาชนบท

แนวคิดในการพัฒนาชนบทไม่ใช่เป็นของใหม่สำหรับประเทศไทย ความจริงแล้วได้มีกันมาตั้งแต่ปี 2457 ซึ่งมีการประกาศใช้ “พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่” ซึ่งถือว่าเป็นการเริ่มต้นอย่างแท้จริง และได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม ตลอดมาในปี พ.ศ. 2485 สมัยรัชกาล จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการกำหนด “แผนการบูรณะชนบท” ขึ้นเป็นครั้งแรก และในปี พ.ศ. 2499 จัดให้มีรูปแบบสภาตำบลขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย การพัฒนาที่แตกแขนงออกไปในรูปแบบต่าง ๆ เกิดมีหน่วยงานต่าง ๆ ขึ้นรับผิดชอบและดำเนินการต่าง ๆ การพัฒนาชุมชน การส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น สำหรับกระทรวงทบวงกรมอื่น ๆ ที่มีอยู่ก่อนแล้ว ก็หันมาให้ความสนใจในงานนี้เพิ่มขึ้นโดยลำดับ การพัฒนาชนบทจึงเป็นคำที่คุ้นหู และพูดกันติดปากในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลถือเป็นนโยบายสำคัญสูงสุดมีการกำหนด “แผนพัฒนาชนบทยากจนแห่งชาติ” ขึ้นเป็นแนวปฏิบัติ อย่างไรก็ตามก็คนจำนวนไม่น้อยหาได้เข้าใจงานนี้อย่างแท้จริงไม่

ก่อนที่จะกล่าวถึงแนวคิดและหลักการของการพัฒนาชนบท ใคร่ขอทำความเข้าใจถึงความหมายของคำว่าพัฒนาชนบทเสียก่อน การพัฒนาชนบทตามความหมายขององค์การสหประชาชาติหมายถึง “กระบวนการที่มุ่งปรับปรุง/ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบทให้ดีขึ้น โดยการร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และควรเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเอง”

สำหรับประเทศไทย นายลาย หุตะเจริญ อดีตอธิบดีกรมพัฒนาชุมชนให้ความหมายไว้ทำนองเดียวกันว่าการพัฒนาชุมชน เป็นวิธีการสร้างชุมชนให้เจริญก้าวหน้าโดยอาศัยกำลังความสามารถของประชาชนและด้วยความช่วยเหลือของรัฐบาล

จากคำนิยามข้างต้นจะเห็นได้ว่าการพัฒนาชนบทนั้นครอบคลุมถึงกิจกรรมทุกรูปแบบที่มุ่งปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชาวชนบทให้ดีขึ้น โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนพยายามช่วยเหลือตนเองเป็นสำคัญ รัฐบาลจะเข้าช่วยเหลือในกรณีที่มีการดำเนินการนั้น ๆ อยู่ในภาวะพินิจวิสัยที่ประชาชนจะทำได้เองตามลำพัง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือรัฐบาลจะทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำ และสนับสนุนประชาชนในการดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ แต่ไม่ควรเป็นผู้ทำให้ประชาชนทั้งหมด จากจุดนี้ก็นำมาสู่แนวคิดในการพัฒนาชนบทซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในปัจจุบัน ซึ่งอาจจะกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1. การช่วยเหลือตนเอง เป็นแนวคิดที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในหมู่พัฒนา โดยถือว่าวิธีการช่วยเหลือคนที่ดีที่สุด ก็คือการช่วยให้ประชาชนมีขีดความสามารถที่จะช่วยเหลือตนเองได้ตลอดไป โดยไม่ต้องคอยให้คนอื่นช่วยเหลือเรื่อยไป การพัฒนาจะบรรลุหรือไม่ขึ้นอยู่กับที่รัฐบาลสามารถช่วยให้ประชาชนช่วยเหลือตนเองได้มากน้อยเพียงใด ทราบใดที่รัฐบาลยังต้องช่วยเหลือค่าจุนประชาชนแบบเด็กเลี้ยงไม่รู้จักโตแล้ว การช่วยเหลือนั้นก็ปราศจากประสิทธิภาพและไม่มีประโยชน์อันใดเลย หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นโทษเสียด้วยซ้ำ เพราะเป็นการสร้างนิสัยในทางที่ผิดให้กับประชาชน ทำให้เขาเหล่านั้นคอยพึ่งแต่ผู้อื่น ไม่คิดหาทางช่วยเหลือตนเอง การพัฒนาตามแนวคิดกล่าวจึงถือว่าผิดพลาด ล้มเหลวโดยสิ้นเชิงก็ว่าได้ แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักการพุทธศาสนาที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งของตน” หรือในคริสตศาสนาที่ว่า “ช่วยตนเองก่อนพระเจ้าจะช่วยท่าน” ฉะนั้นนักพัฒนาทั้งหลายจึงควรเป็นเพียงผู้กระตุ้น

ชี้แนะหรือสอนให้ประชาชนทำและให้การสนับสนุนต่าง ๆ เท่าที่จำเป็น แต่ต้องไม่เป็นผู้ทำให้ประชาชนเสียเอง

2. ความคิดริเริ่มของประชาชน การพัฒนาจะเป็นไปอย่างราบรื่น ประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นกับว่าประชาชนยอมรับมากน้อยเพียงใด และผลการพัฒนานั้น ๆ สนองตอบความต้องการหรือแก้ปัญหาของประชาชนแค่ไหน ฉะนั้นโครงการพัฒนาที่ที่จริงควรเป็นโครงการที่สามารถขจัดปัญหาของประชาชน เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ซึ่งหมายความว่าโครงการนั้น ควรเริ่มมาจากประชาชนเอง ทั้งนี้เนื่องจากเขาเหล่านั้นย่อมรู้ถึงสภาพปัญหาและความต้องการของพวกเขาเองดีกว่าคนอื่น การจัดทำโครงการต่าง ๆ ย่อมสอดคล้องกับความต้องการของเขาอย่างแท้จริง แต่ถ้การพัฒนาเป็นไปเพียงเพื่อสนองนโยบายของบุคคลหรือรัฐบาลโดยไม่คำนึงถึงความต้องการของประชาชนแล้ว โดยการบังคับจะไม่เป็นที่ยอมรับของประชาชน ซึ่งผลก็คือความล้มเหลวดังที่เราจะพบเห็นได้โดยทั่วไป เช่นการจัดตั้งสหกรณ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ทางราชการจัดทำขึ้นโดยมิได้มาจากพื้นฐานความต้องการของประชาชนเป็นต้น ในทางตรงข้ามถ้าประชาชนยอมรับว่าโครงการพัฒนานั้นเป็นความคิดริเริ่มของเขา เขาจะรู้สึกภาคภูมิใจและใช้ความพยายามสูงสุด ในอันที่จะทำให้สำเร็จ

ดังนั้นหน้าที่สำคัญของนักพัฒนา ก็คือ การนำความคิดที่ถูกต้องจนประชากรมีทัศนคติที่ดีและมีความศรัทธาต่อการพัฒนาจนถึงขั้นเกิดความคิดริเริ่มที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง โดยไม่ต้องคอยให้รัฐบาลต้องกระตุ้นเตือนอยู่ตลอดเวลา ในกรณีที่ประชาชนยังไม่เกิดความคิดริเริ่มที่จะพัฒนาตนเอง ก็เป็นหน้าที่ที่รัฐบาลจะต้องให้ความคิด แนวทาง ตลอดจนกระตุ้นให้เขาตระหนักในปัญหาและคิดหาทางแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ ร่วมกันโดยรัฐบาลจะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด

3. ความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน แนวคิดนี้เกิดจากความเชื่อที่ว่า การพัฒนาที่ได้ผลดีและถาวรที่สุด ควรเริ่มมาจากประชาชน โดยการฝึกกำลังและความสามารถเข้าด้วยกันในการกระทำกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ผสมผสานกับการสนับสนุนของรัฐ การให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดดำเนินการตามลำพัง นอกจากจะเป็นการยากที่จะประสบผลสำเร็จและถาวรแล้วยังเป็นการขยายช่องว่างและความขัดแย้งระหว่างทั้งสองฝ่ายอีกด้วย ดังนั้นการจัดทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ จึงควรได้รับการเห็นชอบจากทั้งสองฝ่าย คือ ประชาชนเป็นผู้คิดขึ้นมาโดยรัฐคอย

เป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำและช่วยเหลือในกรณีที่เป็นและดำเนินงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา หรืออาจกล่าวได้ว่าความสำเร็จในการพัฒนาขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐาน 2 ประการ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งสำคัญมาก จนกระทั่งมีคำกล่าวว่า “ไม่ว่าแผนพัฒนาชนบทจะดีวิเศษขนาดไหนก็ตาม ถ้าหากประชาชนไม่มีความรู้สึกว่าเป็นโครงการหรือแผนงานดังกล่าวเป็นของตนเองแล้ว โครงการนั้น ๆ ก็ไม่สามารถดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จได้” จึงเป็นหน้าที่ของนักพัฒนาที่จะต้องดึงให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ ให้มากที่สุด โดยทำให้เขาที่มีความรู้สึกว่าเป็นโครงการนั้น ๆ เป็นของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนเอง ปัจจัยอีกประการหนึ่งก็คือ การสนับสนุนของรัฐโดยมีนักพัฒนาเป็นสื่อกลาง นักพัฒนาซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐจำเป็นต้องศึกษาแนวในการดำเนินงานของประชาชน เพื่อจะได้ทราบว่ามีอะไรบ้างที่อยู่เหนือขีดความสามารถของประชาชน ซึ่งรัฐจะต้องให้ความช่วยเหลือโดยเร่งด่วนเพื่อให้การดำเนินงานนั้น ๆ เป็นไปโดยราบรื่นและประสบความสำเร็จในที่สุด

4. ความสมดุลย์ในการพัฒนา แนวคิดนี้ถือว่าการพัฒนาชนบทจำเป็นต้องทำควบคู่กันไป ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ ถ้าหากมุ่งเป็นการพัฒนาทางวัตถุให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเพียงอย่างเดียว เช่น การจัดให้มีไฟฟ้า ถนนหนทาง หรือเศรษฐกิจที่ดีเพียงอย่างเดียวโดยขาดการพัฒนาทางจิตใจให้ประชาชนตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบที่พึงมีต่อท้องถิ่นแล้ว ก็เท่ากับว่าเป็นการสร้างนิสัยที่ไม่ถูกต้องให้กับประชาชน ทำให้ประชาชนขาดความรับผิดชอบ ขาดอุดมการณ์ที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม เกิดการฟุ้งเฟ้อมากขึ้นผลก็คือประชาชนจะคอยพึ่งแต่ความช่วยเหลือของรัฐเท่านั้น นอกเหนือจะเป็นการเพิ่มการเอาใจเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในท้องถิ่นดังที่ปรากฏในปัจจุบันดังนั้นในการพัฒนาต่าง ๆ นักพัฒนาจึงควรปลูกฝังอุดมการณ์ควบคู่กันไปกับการพัฒนาทางวัตถุเสมอ

การที่จะพัฒนาชนบทให้บรรลุผลตามแนวคิดข้างต้นนี้ นักพัฒนาจำเป็นต้องมีหลักการในการดำเนินงานอย่างชัดเจน มิฉะนั้นการกำหนดแนวทางและขั้นตอนในการปฏิบัติอาจไม่รัดกุมพอที่จะนำโครงการต่าง ๆ ไปยังจุดหมายปลายทางได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักการที่ยอมรับกันเป็นสากลในการพัฒนาชนบทมีพอสรุปได้ดังนี้

1. ยึดถือประชาชนเป็นหลัก งานพัฒนาชนบทต้องยึดปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นหลักในการดำเนินงาน นอกจากนี้ยังต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจของประชาชน นักพัฒนาจึงจำเป็นต้องทำทุกรูปแบบที่จะให้ประชาชนเห็นว่าเขามีส่วนได้ส่วนเสียในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนานั้น ๆ ให้เขาตระหนักว่าสิ่งที่เขาต้องการจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเขาร่วมกันคิดร่วมกันทำด้วยกำลังความสามารถของเขาเอง ซึ่งจะทำให้เขาเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดความห่วงแหน ความรับผิดชอบ และความภาคภูมิใจในความสำเร็จของงานนั้น ๆ และการพัฒนาโดยส่วนรวม จึงถือได้ว่าประชาชนเป็นหัวใจของการพัฒนา ถ้าหากไม่สามารถพัฒนาประชาชนในท้องถิ่นให้มีจิตใจในการพัฒนาแล้ว ก็คงไม่สามารถพัฒนาสิ่งอื่นใดให้สำเร็จอย่างถาวรได้ ดังนั้นการพัฒนาจึงควรเน้นประชาชนเป็นหลัก ให้ประชาชนมีจิตใจที่พัฒนาเองอยู่ตลอดเวลา

2. ยึดหลักการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนา การพัฒนาที่ถูกต้องควรใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นทั้งด้านความคิดแรงงานและวัสดุที่จำเป็น และพอหาได้ในท้องถิ่น ทั้งนี้เป็นไปตามแนวคิดที่จะให้ประชาชนในท้องถิ่นได้ช่วยเหลือกันเองในการแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องคอยความช่วยเหลือจากภายนอก นอกจากนี้ยังเป็นการประหยัดงบประมาณในการพัฒนาอีกด้วยและประการสำคัญที่สุดก็คือการใช้ทรัพยากร ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนา ทำให้ประชาชนของเขาสามารถช่วยเหลือตัวเองได้เมื่อมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น การใช้ทรัพยากรควรกระทำต่อเมื่อเหลือวัสดุที่จะหาได้ในหมู่บ้านเท่านั้น กล่าวโดยสรุปก็คือการพัฒนานั้นควรสร้างขีดความสามารถให้แก่หมู่บ้านช่วยเหลือตนเองได้

3. ยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน จากการศึกษางานพัฒนาของประเทศต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จสูง พบว่าปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อความสำเร็จก็คือ การใช้หลักประชาธิปไตยในการทำงานร่วมกัน เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นทั้งในส่วนที่เป็นปัญหาและแนวทางในการแก้ไขต่าง ๆ และยอมรับความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ในการกำหนดโครงการพัฒนาของท้องถิ่น ผู้นำหรือนักพัฒนาต้องไม่ยึดถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ ไม่คิดว่าตนเองอยู่เหนือความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ทำตัวเป็นเจ้านายของคนทั่วไป หากแต่เป็นผู้ให้ความรู้ความคิดเห็นหรือช่องทางที่ควรจะเป็นให้ ส่วนการตัดสินใจต้องเป็นของของประชาชนเอง

4. ยึดหลักการปกครองตนเอง ในการพัฒนาชนบทมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในการอยู่ร่วมกัน การพัฒนาจึงจำเป็นต้องปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีในการเป็นผู้นำ และผู้ตามในการทำงานเป็นหมู่คณะ บทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคลและของกลุ่ม ตลอดจนรู้จักปกครองกันเอง ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาในระยะยาว

5. ยึดหลักการประสานงาน การพัฒนาชนบทเป็นงานที่ผู้หนึ่งผู้ใดไม่สามารถทำได้โดยลำพัง หากแต่ต้องทำงานร่วมกับผู้อื่นหรือหน่วยงานอื่น เช่น พัฒนาการ มีความรู้และความชำนาญพิเศษในการจูงใจประชาชนให้มาร่วมกลุ่มกันในการทำงานต่างๆ แต่อาจขาดความรู้ด้านอาชีพ อนามัย และการเกษตร จำเป็นต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานนั้นๆ ในการให้ความรู้เฉพาะทางแก่ประชาชน พัฒนาการจึงต้องประสานงานกับหน่วยงานดังกล่าว เพื่อให้ได้มาซึ่งผู้มีความรู้ในสาขานั้นๆ มาให้ความรู้แก่ประชาชนในสาขาที่ตนไม่ชำนาญ ในปัจจุบันมีหน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงานประจำอยู่ในท้องที่ จึงควรที่จะได้มีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดในการให้บริการโดยการร่วมมืออย่างจริงจังกับผู้นำท้องถิ่นในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

6. ยึดหลักเริ่มจากง่ายไปหายาก ในการชักชวนให้ประชาชนพัฒนาท้องถิ่นนั้น ควรเริ่มทำจากสิ่งที้ง่ายไปหาสิ่งที่ยาก เมื่อประชาชนสามารถทำสิ่งแรกๆ สำเร็จเป็นอย่างดีจะช่วยทำให้เขามีความมั่นใจและเกิดกำลังใจในการที่จะคิดและทำสิ่งต่อไป ในทางตรงกันข้ามถ้างานชิ้นแรกยากเกินไป ประชาชนจะเกิดความเบื่อหน่าย ท้อถอยและเลิกไปในที่สุด ฉะนั้นการพิจารณาโครงการที่จะทำในระยะแรกๆ ควรเลือกโครงการที่ง่าย ใช้เวลาน้อยเห็นผลงานเด่นชัด และประการสำคัญก็คือผลการพัฒนานั้นต้องเป็นประโยชน์กับประชาชนอย่างแท้จริง ผู้นำการพัฒนาจึงต้องพิจารณาถึงความเป็นไปได้ และปัญหาที่อาจเกิดขึ้นอย่างละเอียดก่อนเริ่มโครงการทุกครั้งยุทธวิธีในการพัฒนาชนบท

จากแนวคิดและหลักการข้างต้น จะเห็นได้ว่าการพัฒนาชนบทเป็นงานที่ค่อนข้างยากและสลับซับซ้อน จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายจึงจะทำให้งานสำเร็จลงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนต้องตระหนักถึงความสำคัญและมุ่งมั่นที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนอย่างแท้จริง หน้าที่ของนักพัฒนาจึงอยู่ที่ว่าจะทำอย่างไร ให้ประชาชนเกิดสำนึกดังกล่าว

และร่วมมือกันพัฒนาท้องถิ่นของตนให้เจริญก้าวหน้า ในที่นี้ใคร่ขอเสนอแนะยุทธวิธีในการพัฒนาชนบทไว้ดังนี้

1. การรวมกลุ่ม กลุ่มถือว่าเป็นกุญแจดอกสำคัญและเป็นสื่อกลางของการพัฒนาชนบท งานพัฒนาจะประสบความสำเร็จเพียงใด ขึ้นกับว่าประชาชนรวมตัวกันได้แค่ไหน ทั้งนี้เนื่องจากว่าเมื่อประชาชนสามารถรวมกลุ่มกันได้ จะทำให้เขามีพลังทั้งในค้ำพลังใจและพลังกาย (แรงงาน) และพลังความคิดที่จะทำงานต่าง ๆ ตลอดจนจนเป็นการรวมทรัพยากรในท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาเข้าด้วยกัน ซึ่งจะทำให้การพัฒนาเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพต่างกับการพัฒนาแบบต่างคนต่างทำ ฉะนั้นหน้าที่ที่สำคัญประการแรกของการพัฒนาจึงอยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรให้ประชาชนในชนบทเกิดการรวมกลุ่มกันขึ้น และใช้พลังกลุ่มในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

การรวมกลุ่มประเภทต่าง ๆ นั้น นักพัฒนาจะต้องชี้แนะ กระตุ้น และจูงใจให้ประชาชนเห็นความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับ ในแง่ของการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยชี้ให้ประชาชนเห็นถึงสภาพปัญหาที่เขาต้องประสบอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้โดยลำพังความสามารถของคนใดคนหนึ่ง หากแต่สามารถทำได้โดยอาศัยกลุ่มเป็นเครื่องมือ เปิดโอกาสให้กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นได้เห็นความสำเร็จของการทำงานของกลุ่มอื่น ๆ เพื่อเป็นการเสริมแรงให้กับสมาชิกตลอดจนวิธีการอื่น ๆ ที่เหมาะสมซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้ทุกคนเห็นความสำคัญของการเป็นสมาชิกกลุ่มและแพร่ขยายความคิดนี้ไปยังบุคคลอื่นที่ยังไม่เข้าร่วมอันนี้จะทำให้กลุ่มขยายตัวขึ้น มีพลังมากขึ้นเป็นสำคัญในขณะเดียวกันก็ต้องพยายามขจัดความขัดแย้ง จะเป็นที่มีของการสลายตัวของกลุ่มในที่สุด

2. การนำความคิด เมื่อมีการรวมกลุ่มเกิดขึ้นแล้ว เป็นหน้าที่ของนักพัฒนาที่คือการให้ความรู้ แนวคิด และวิธีการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนโดยเฉพาะ "แกนนำ" ของกลุ่มเกิดแนวคิดของตนเอง ในการนี้นักพัฒนาอาจใช้วิธีการให้การศึกษา ข้อเท็จจริง รูปแบบและวิธีการ อันเป็นความรู้และแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาด้วยการจัดอบรมสาริตและทัศนศึกษางานของกลุ่มที่ประสบความสำเร็จสูง เพื่อให้สมาชิกของกลุ่มเกิดแนวคิดที่จะนำมาปฏิบัติในท้องถิ่นของตน และยังเป็นการเพิ่มแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในเวลาเดียวกัน

8. การวางแผน/โครงการพัฒนา การวางแผนในการพัฒนาชนบทเป็นการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ และขั้นตอนในการแก้ปัญหาและปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทให้ดีขึ้น ในการวางแผนจะต้องคำนึงถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นหลัก โดยการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาจากมากไปหาน้อยและวางแผนการพัฒนาทำให้สอดคล้องตามลำดับก่อนหลัง

การวางแผน/โครงการพัฒนาควรทำเป็นขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดปัญหา ในชนบทมีปัญหาต่างๆ มากมายไม่สามารถจะแก้ไขพร้อมกันได้หมด เนื่องจากข้อจำกัดต่างๆ เช่น กำลังแรงงาน งบประมาณ และทรัพยากรอื่น ๆ จึงจำเป็นต้องเลือกทำเฉพาะตามความเหมาะสมในการเลือกปัญหาที่จะแก้ไข ต้องพิจารณาว่าเป็นปัญหาเร่งด่วนของคนส่วนใหญ่ก่อน ปัญหารองๆ ลงมาค่อยจัดทำตามลำดับต่อไป

2. การหาข้อเท็จจริง เมื่อได้ปัญหาแล้วควรศึกษาข้อเท็จจริงทั้งด้านสาเหตุ สภาพและผลที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่งเพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดยุทธวิธีในการแก้ไข

3. การวิเคราะห์ข้อเท็จจริง เป็นการศึกษาข้อมูลที่มีอยู่อย่างละเอียดเพื่อกำหนดทางเลือกในการดำเนินงานให้ตรงกับสภาพอย่างแท้จริง ประหยัดเวลางบประมาณ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

4. การเลือกแนวทางแก้ปัญหา ในขั้นนี้เป็นการเลือกแนวทางที่ดีที่สุดในการปฏิบัติจริง ทางเลือกนี้จะต้องเป็นแนวทางที่ดีที่สุดโดยยึดหลักที่ว่า “ง่ายที่สุด ประหยัดที่สุด และมีประสิทธิภาพมากที่สุด”

5. ทำแผนปฏิบัติ เมื่อกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาแล้วจำเป็นที่จะต้องทำแผนและหมายกำหนดการ ในการดำเนินงานอย่างรัดกุมเด่นชัดให้ทุกคนทราบว่าเราจะทำอย่างไรบ้าง ทำที่ไหน ทำเมื่อไร ทำอย่างไรและใครบ้างเป็นผู้นำหรือรับผิดชอบ ในการกำหนดแผนปฏิบัตินี้จะต้องคำนึงถึงทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่หรือจะหาได้และปฏิบัติให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้

6. การติดตามและประเมินผล ในการปฏิบัติตามแผนดังกล่าว จะต้องมีการประเมินผลเป็นระยะ ๆ และประเมินผลรวมเมื่อเสร็จสิ้นโครงการแล้ว เพื่อให้ทราบความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคของการปฏิบัติงาน เพื่อหาทางแก้ไขปรับปรุงต่อไป

หนึ่งในการกำหนดปัญหาที่จะนำมาทำแผนและการกำหนดขั้นตอนต่าง ๆ ของแผนนั้นต้องให้เป็นหน้าที่ของประชาชน ให้ประชาชนร่วมกันทำ ร่วมกันตัดสินใจ และดำเนินการเองทั้งสิ้น เจ้าหน้าที่ของรัฐทำหน้าที่เพื่อเป็นพี่เลี้ยง คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือไม่ควรจัดเสียเอง การให้ประชาชนตัดสินใจและเลือกแนวทางเองจะทำให้เขาได้มีส่วนในการกำหนดแนวทางการพัฒนาของเขาเองอย่างแท้จริง ซึ่งเขาจะต้องรับผิดชอบและพยายามอย่างเต็มที่ในอันที่จะทำให้สำเร็จ

4. การประสานงาน งานพัฒนาชนบทเป็นงานที่ประชาชนไม่สามารถทำได้ตามลำดับได้ต้องอาศัยความช่วยเหลือ สนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐจึงจำเป็นต้องมีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดระหว่างประชาชนกับรัฐ ในการประสานงานนี้ “ผู้นำกลุ่ม” จะต้องศึกษาว่ามีหน่วยงานของรัฐหน่วยงานใดที่สามารถให้ความช่วยเหลือพวกเขาได้ หรือมีแผนปฏิบัติในหมู่บ้านของเขาและพยายามดึงหน่วยงานดังกล่าวในอันจะนำมาซึ่งความช่วยเหลือที่เขาต้องการ

ในการพัฒนาที่ถูกต้องท้องถิ่นจะต้องเป็นแกนกลาง ในการพัฒนา เป็นศูนย์กลางของการประสานงานกันหน่วยงานต่าง ๆ ในท้องถิ่นเนื่องจากเป็นผู้ถึงความต้องการของตนเอง การประสานงานอาจทำได้โดยตรงกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานนั้น ๆ หรือโดยผ่านทางพัฒนากรที่ปฏิบัติงานอยู่ในท้องถิ่นก็ได้ ในขณะเดียวกันหน่วยงานต่าง ๆ ก็ต้องพยายามศึกษาดูว่าประชาชนต้องการความช่วยเหลืออะไรบ้างเพื่อสนับสนุนให้ทันเวลาจึงจำเป็นที่เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องเข้าไปสัมพันธ์กับประชาชนอย่างใกล้ชิด โดยยึดหลักว่านักพัฒนาต้อง “เข้าไปหาประชาชน . . . อยู่ร่วมกับประชาชน . . . เรียนรู้จากประชาชน . . . ทำงานร่วมกับประชาชน และคอยช่วยเหลือประชาชน . . .” เป็นหลัก และต้องประสานงานกันในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานตั้งแต่ขั้นวางแผนจนกระทั่งสิ้นสุดโครงการ

5. การสร้างผู้นำ ผู้นำถือว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาชนบท จากหลักฐานที่ปรากฏเห็นได้ชัดว่าความสำเร็จในการพัฒนาชนบทนั้นขึ้นกับความสามารถของผู้นำเป็นประการ

สำคัญ ท้องถิ่นหรือหมู่บ้านที่มีผู้นำที่ดี มีความสามารถและเสียสละจะประสบความสำเร็จในพัฒนาสูง ในทางตรงข้ามหมู่บ้านที่ขาดผู้นำที่ดีย่อมไม่ประสบความสำเร็จหรือประสบความสำเร็จในระดับต่ำ ผู้นำจึงมีความสำคัญยิ่ง สมดังพระราชดำรัสของพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า . . .

ยามฝูงโคข้ามฝัก	นที
โคใจทำงดี	ไปเลี้ยง
ปวงโคอื่นตามรี	รุกข้าม
ทั้งหมดมิดคเคี้ยว	ได้แต่ตามกัน

ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำที่มีความรู้กว้างขวางมีความสามารถในเมื่อนำจิตใจให้ผู้อื่นคล้อยตามความคิดเห็นของตนในเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนสามารถนำผู้อื่นในการพัฒนาได้ และเป็นที่เคารพ รักใคร่และศรัทธาของคนทั่วไป จึงเป็นหน้าที่ของนักพัฒนาที่จะต้องค้นหาบุคคลที่มีคุณลักษณะที่กล่าว และฝึกฝนให้เขาเป็นผู้นำที่ดีในการพัฒนาต่อไป สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ จะต้องช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมให้เขามีบทบาทผู้นำที่ดีตลอดไป

ข้อควรคำนึงถึงในการพัฒนาชนบท

การพัฒนาชนบทถือเป็นนโยบายหลักของส่วนราชการต่างๆ โดยเฉพาะ 4 กระทรวงหลัก คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยตรง หน่วยงานเหล่านี้ได้ใช้ความพยายามสูงสุดในอันที่จะช่วยเหลือประชาชนให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีชีวิตความสามารถที่จะช่วยเหลือตนเองและท้องถิ่นได้ตลอดไปโดยไม่ต้องคอยพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก แต่เท่าที่ผ่านมามีปรากฏว่าการพัฒนาชนบทยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ประชาชนชนบทส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในสภาพยากจน เต็มไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บ การศึกษาต่ำ และเฉื่อยชา สภาพเช่นนี้เป็นอุปสรรคอย่างใหญ่หลวงของการพัฒนาประเทศโดยส่วนร่วม เมื่อมาวิเคราะห์ดูว่าทำไมจึงเกิดปรากฏการณ์เช่นนี้ขึ้น ทั้งๆที่รัฐได้ให้ความสำคัญกับงานนี้เป็นอย่างยิ่งเพื่อการพัฒนาชนบท ก็พบว่าการพัฒนาชนบทที่ผ่านมา รัฐบาลมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยมีได้คำนึงถึงการพัฒนาจิตใจและความสำนึกของ

ประชาชนควบคุมไปด้วย ชาติการพัฒนาขีดความสามารถในการช่วยเหลือตนเองให้สูงขึ้นให้มีความรัก ความรับผิดชอบต่อดินของตนเองยิ่งไปกว่านั้น การทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ นับเป็นไปในรูปของต่างคนต่างทำ ส่วนใหญ่แล้วจะมีการประสานงานและร่วมมือกันเฉพาะภายในหน่วยงานเท่านั้น ชาติการวางแผนร่วมกันอย่างใกล้ชิดระหว่างหน่วยงานแม้ว่าหน่วยงานนั้น ๆ จะมีหน้าที่รับผิดชอบคล้ายคลึงกัน และปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่เดียวกันก็ตาม การที่แต่ละหน่วยงานใช้วิธีการของตนเอง ชาติการประสานงานกันทำให้เกิดความซ้ำซ้อนและสูญเปล่าทางงบประมาณ เกิดแข่งขันชิงดีชิงเด่น และปัญหาความขัดแย้งตามมาในที่สุด ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้การพัฒนาในชนบทขาดประสิทธิภาพ และเป็นผลเสียแก่ประชาชนโดยตรง

ฉะนั้นการพัฒนาชนบทที่ถูกต้องทุกหน่วยงานจึงควรผนึกกำลังกันในการช่วยเหลือประชาชนโดยใช้วิธีการพัฒนาแบบผสมผสาน การพัฒนาตามแนวนี้ทุกฝ่ายต้องหันหน้าเข้าหากัน ปรึกษาหารือ และวางแผนร่วมกันเพื่อให้การดำเนินงานต่าง ๆ เป็นประโยชน์ต่อประชาชนอย่างแท้จริง อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการปฏิบัติการของแต่ละหน่วยงานอีกด้วย การพัฒนาชนบทจึงควรมีคติดึงหลักต่อไปนี้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ คือ

1. เพิ่มความพยายามในการขยายขอบเขตการพัฒนาให้ครอบคลุมถึงชนบททั่วไป ซึ่งรัฐบาลหลายสมัยได้ตระหนักดีว่าหากจะให้การพัฒนาประเทศเจริญก้าวหน้าด้วยดีนั้นจะต้องมีการพัฒนาชนบท ซึ่งประกอบด้วย พลเมืองถึง 80 % ของประชาชนทั้งประเทศเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ยังมีนโยบายส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐบาลหลายหน่วยงานจัดโครงการต่าง ๆ เพื่อให้บริการทางสังคม และปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่แก่ชาวชนบทให้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังได้สนับสนุนให้หน่วยงานเอกชนช่วยเสริมกำลังในการให้บริการเพื่อการพัฒนาชนบทอย่างกว้างขวางออกไปอีก เท่าที่ผ่านมาหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งรัฐและเอกชนต่างก็ตระหนักถึงสภาพปัญหาของสังคมชนบทและได้จัดโครงการต่าง ๆ ขึ้นบางโครงการก็มุ่งเน้นเฉพาะด้าน เช่น การเกษตร อนามัย หรือการศึกษา และหลายโครงการความพยายามที่จะร่วมมือกันทำงานในลักษณะของการผสมผสานด้วยแนวคิดที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์แก่ชาวชนบทอย่างมีประสิทธิภาพ และได้ประสิทธิภาพมากที่สุด

2. จัดการพัฒนาโดยยึดข้อเท็จจริงในแต่ละพื้นที่เป็นหลัก ไม่ควรทำการพัฒนาโดยอาศัยแม่แบบซึ่งกำหนดขึ้นโดยตรงจากส่วนกลางและโครงการทดลองเพียงในบางท้องที่เท่า

นั้น เนื่องจากโครงการพัฒนาชนบทผสมผสานที่ดำเนินการมาแล้ว ส่วนใหญ่จะมีการวางแผนและจัดสรรทรัพยากรจากส่วนกลางโดยแยกการทำเป็นรายสาขา ซึ่งแม้ว่าจะมีการให้ประโยชน์แก่ชุมชนแต่ก็เพียงบางส่วนเท่านั้น

3. การจัดทำแผนจากเบื้องล่างไปสู่เบื้องบน เนื่องจากเท่าที่ผ่านมาแผนงานต่าง ๆ ที่ลงไปถึงชุมชนมักจะผสมผสานไม่ได้ดีเท่าที่ควร เนื่องจากผู้ปฏิบัติงานต้องรับคำสั่งและเงื่อนไขงบประมาณจากต้นสังกัด ยิ่งกว่านั้นชุมชนเองก็มีความสับสนเนื่องจากจะต้องรับนโยบายจากหน่วยงานหลายฝ่ายพร้อม ๆ กัน จึงเป็นการสมควรจะมีจุดร่วมในการประสานงานตั้งแต่ระดับปลายสุด คือระดับของสภาตำบล (กตส.) และกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (กพม.) เป็นองค์กรรับผิดชอบโดยตรงในการประสานและกำหนดโครงการในการวินิจฉัยปัญหาวางแผนและการจัดทำโครงการ และเสนอไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบแทนการรอรับนโยบายและคำสั่งจากเบื้องบนอย่างที่เป็นอยู่ ในการนี้จำเป็นต้องมีการอบรมเทคนิควิธีการวินิจฉัยปัญหาและการวางแผนงานโครงการต่าง ๆ ตลอดจนเพิ่มขีดความสามารถทางเทคนิควิชาการที่เหมาะสมเฉพาะเรื่องให้แก่องค์กรดังกล่าวแล้ว

4. การจัดลำดับความสำคัญก่อนหลัง หรือการกำหนดจุดเน้นหลักในการพัฒนา เนื่องจากพื้นฐานของปัญหาความด้อยพัฒนาของประชากรในชนบทในสภาพแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่และตัวปัญหาเองก็มีความหนักเบาต่างกัน การกำหนดลำดับความสำคัญหรือจุดเน้นในการพัฒนาให้ผสมผสานกันจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการวางแผนงาน เช่น ให้ความสำคัญแก่พื้นที่ที่มีความยากจนหนาแน่นเป็นพิเศษพื้นที่หมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง (อพป.) พื้นที่เน้นหนักในทางการเมืองพื้นที่ที่มีความพร้อมมีความตื่นตัวที่จะรับการพัฒนาแขนงต่าง ๆ จากรัฐ

5. การกำหนดหลักหรือยุทธศาสตร์ของการพัฒนาชนบทจะต้องมุ่งเน้นเพื่อเพิ่มพูนคุณภาพของชีวิตชนบท เช่น มุ่งเพิ่มพูนปัจจัยอื่น ๆ มากำหนดด้วยเช่น แหล่งน้ำ การคมนาคม ข่าวสาร ข้อมูล วัฒนธรรมและอื่น ๆ

6. บทบาทของรัฐในการพัฒนาชนบท ควรเป็นการกระตุ้นให้ชาวชนบทเข้าใจปัญหาและเพิ่มพูนสติปัญญาความสามารถในการต่อสู้ปัญหาด้วยตนเองอย่างเข้มแข็งยิ่งขึ้นและ

ขณะเดียวกันก็ไม่ควรโอบอ้อมหรือมุ่งดำเนินแก้ปัญหาเหล่านั้นแทนชาวชนบท ให้ชาวชนบทได้แก้ไขปัญหามาเองโดยขบวนการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด

7. เงื่อนไขในการพัฒนาชนบทที่มั่นคงถาวรก็คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท ถ้าศาสนาถึงประชาชนเข้ามาเป็นส่วนร่วมในการต่อสู้ปัญหาเพื่อปูพื้นฐานให้มีการกระจายความสามารถในการพัฒนาให้แก่ประชาชนและให้กระบวนการพัฒนาสืบเนื่องต่อไปได้อย่างถาวร จนในที่สุดชาวชนบทพัฒนาและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้

การมีส่วนร่วมในการพัฒนา จึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุด "การมีส่วนร่วม" นี้มีความหมายครอบคลุมไปถึงการมีส่วนร่วมกับการกำหนดปัญหาการกำหนดทางเลือก การวางแผน การดำเนินการและการประเมินผลทุกขั้นตอน มิใช่เพียงแต่ขั้นหนึ่งขั้นใด ทั้งนี้เมื่อจะมีการพัฒนาในเรื่องใด ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาวิธีการแก้ปัญหาด้วยตัวของเขาเอง มิใช่ดำเนินการตามที่ทางราชการกำหนดไว้ล่วงหน้าเท่านั้น

8. ความสำเร็จของการพัฒนาชนบทจะต้องวัดจากความสามารถในการพึ่งตนเองของชาวชนบทเป็นสำคัญ ไม่ควรวัดความสำเร็จของการพัฒนาชนบทจากงานด้านใดด้านหนึ่งเพียงอย่างเดียว เช่นการเพิ่มรายได้สูงขึ้น การมีแหล่งน้ำพอเพียงและอื่น ๆ เมื่อมีแผนส่งเสริมรายได้ ควรจะมีแผนให้ชาวบ้านเขาใช้รายได้นั้น ๆ ให้เป็นประโยชน์ ทำอย่างไรรายนั้นจะสูญหายไปด้วยการพนัน การดื่มสุรา ยาเสพติดต่าง ๆ การถูกโจรกรรม การริคณาหารเงินจากผู้มีอิทธิพล ฯลฯ

9. เตรียมชุมชน ต้องมีการเตรียมคนและพื้นที่ให้พร้อมที่จะรองรับการพัฒนาให้เกิดความพร้อมในการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเข้าใจในระบบของการพัฒนาตนเอง ฯลฯ

จากแนวคิด 10 ประการดังกล่าวแล้ว แนวทางในการดำเนินงานพัฒนาจะต้องเป็นไปในรูปแบบและวิธีการที่สามารถก่อให้เกิดการประสานในทุกจุดตั้งแต่การประสานงานความคิดการประสานแนวทางหรือนโยบายและการประสานการปฏิบัติงานฝ่ายต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมประสานงานกัน นอกจากนี้ผู้รับผิดชอบในทุกระดับจะต้องเปลี่ยนความคิดในการทำงานที่เคยปฏิบัติมาดังนี้ คือ

1. เปลี่ยนจากการรอฟังคำสั่งจากหน่วยเหนือ ไปสู่การพยายามคิดค้นด้วยตนเอง ศึกษาปัญหาจากรูปแบบการจัดดำเนินการและลงมือดำเนินการด้วยตนเอง อย่างไรก็ตามทุกฝ่ายจะต้องยอมรับว่าวิธีการต่างๆ มีทั้งดีและเสีย ฉะนั้นผู้รับผิดชอบจะต้องวินิจฉัยทางเลือกและวิธีการที่มีความเหมาะสมที่สุด
2. เปลี่ยนจากการคอยสั่งการตามเสนอ ควบคุมและนิเทศให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนโดยขาดการยืดหยุ่นมาเป็นหาทางแก้ไขปรับทิศทางให้การดำเนินงานพัฒนาดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอมีประโยชน์สูงสุด
3. เปลี่ยนจากต่างฝ่ายต่างคิด ต่างฝ่ายต่างทำ มาเป็นการคิดร่วมกันทำงานร่วมกัน ตลอดจนใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ร่วมกันเป็นหลัก